

ВЛАСЕНКО М. С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Стаття присвячена проблемі полісемії в юридичній терміносистемі, визначенню сфер вживання багатозначних термінів та дослідженню розширення поняттєвого змісту термінології іспанської юриспруденції.

Ключові слова: термін, юридична терміносистема, полісемія, комунікативна ситуація, прагматичний контекст, адресат, адресант.

Статья посвящена проблеме полисемии в юридической терминосистеме, определению сфер употребления многозначных терминов и исследованию расширения понятийного содержания терминологии испанской юриспруденции.

Ключевые слова: термин, юридическая терминосистема, полисемия, коммуникативная ситуация, прагматический контекст, адресат, адресант.

The article is devoted to the legal terminological polysemy, identifying areas of use of multi-valued terms and study the conceptual content of the expansion of the Spanish legal terminology.

Key words: term, legal terminological system, polysemy, communicative situation, pragmatic context, addressee, sender.

Проблеми термінології знаходяться сьогодні у колі найактуальніших питань перекладознавства та лінгвістики. Адже термінологічні одиниці належать до того шару лексики, яка, з одного боку, посідає значне місце в загальнонаціональному словнику будь-якої мови, розвивається стрімкими темпами, користується підвищеним попитом серед фахівців будь-якої галузі суспільного життя й через це зосереджує на собі увагу багатьох філологів, а з іншого, здатна створювати певні труднощі для перекладача спеціальної літератури. Без знань, пов'язаних з походженням, способами утворення, класифікацією, функціонуванням, особливостями перекладу термінів, важко здійснити адекватний переклад.

Актуальність даної статті полягає у дослідженні багатозначності іспаномовних термінологічних одиниць для

Власенко М. С.

забезпечення адекватного та точного перекладу, що є показником високої лінгвістичної майстерності. Хоча, з одного боку, вимога однозначності терміну і позбавляє його усіляких можливостей для розвитку полісемії, з іншого – термін знаходиться під постійним впливом мовних процесів і тому вимагає постійного вивчення.

Метою дослідження є вивчення явища полісемії у юридичній термінології іспанської мови та визначення специфіки та способів перекладу багатозначних термінів у терміносистемі законодавчої документації.

Предметом дослідження є проблема перекладу полісемічних термінологічних одиниць з іспанської на українську мову в текстах законів.

Об'єктом дослідження є законодавчі тексти офіційно-ділового стилю іспанської мови.

Матеріалом дослідження слугують тексти Конституції, Цивільного та Кримінального кодексів Іспанії.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше на матеріалі іспанської мови проведено дослідження законодавчих текстів з урахуванням комунікативно-прагматичного аспекту.

Юридичні концепти, позначені однаковими термінами у різних країнах, мають свою специфіку, тому що право – це вираження особливостей тієї чи іншої культури на найвищому рівні. Вивчення особливостей права як специфічної соціальної діяльності в умовах реального світу необхідне для правильного розуміння, інтерпретації та перекладу законодавчих текстів і завжди є актуальним [1:188].

Функціональний підхід до вивчення термінів починається від Г.О. Вінокура та його відомого постулату про терміни як слова в особливій функції. Найбільш ґрунтовно положення Вінокура щодо сутності терміна, на нашу думку, розвив В.М. Лейчик. Він запропонував розглядати термін як тришарову лексичну одиницю певної терміносистеми. Базою для терміна слугує лексична одиниця мови, з якої він виростає, та є так званим мовним субстратом терміна. Співвіднесеність його з професійним

(спеціальним) поняттям утворює логічний суперстрат терміна. А між ними розташовуються змістовні та формальні ознаки, що й утворюють термінологічну сутність терміна [2:30-31].

Багато термінів, як і слів загальноновживаної лексики, полісемічні, навіть у межах однієї термінології. Не є винятком і юридична термінологія. Полісемія правничого терміна надає термінології права необхідну для її функціонування можливість економії мовних засобів та створює основу для здійснення процесів поступового переосмислення елементів термінології [3:19].

Оскільки головна функція терміна – це вираження специфічного поняття конкретної галузі професійного спілкування, то “для точності термінології є цілком достатнім, щоб термін володів властивістю “відносної однозначності”, тобто, щоб він був однозначним у межах даної та спорідненої дисципліни” [4:75]. Внаслідок цього в термінологічних системах під полісемією звичайно розуміють співвіднесеність одного терміна більше ніж з одним поняттям галузі знання, яка обслуговується даною термінологією [5:75], що виявляється в одночасній наявності в однієї тієї самої мовної одиниці двох або більше термінологічних значень у синхронному плані.

Серед термінів, що зустрічаються в досліджуваних нами законодавчих текстах, можна виділити декілька груп багатозначних термінів, які відрізняються між собою сферою вживання.

Так, наприклад, в іспанських законодавчих текстах уживаються терміни, значення яких повністю визначається приналежністю до різних юридичних систем:

acuerdo 1) декрет, указ, постанова (цивільне право); 2) змова (кримінальне право); 3) угода (міжнародне право); alianza 1) альянс, союз, пакт, договір (міжнародне право); 2) спорідненість за шлюбом (сімейне право); árbbitro 1) арбітр, третейський суддя, суддя (кримінальне право); 2) посередник (цивільне право); bigamia 1) незаконне укладання нового шлюбу без розірвання попереднього за життя одного з подружжя (кримінальне право); 2) повторний вступ до шлюбу вдови чи вдівця (цивільне право); causa 1) кримінальна справа, яка порушується через скоєння певного

злочину чи проступку (кримінальне право); 2) причина укладання або розірвання контракту, в залежності від порозуміння сторін (цивільне право); *ocultación* 1) навмисне приховування від влади прибутку з метою зниження прибуткового податку (цивільне право); 2) переховування злочинця, злочину або предметів, отриманих злочинним шляхом (кримінальне право).

Згідно з нашими підрахунками, можна стверджувати, що серед термінів, які належать до згаданої групи, ті, що мають три чи більше значень становлять усього 14% із загальної кількості (118) виділених полісемічних термінів-іменників, значення яких повністю визначається приналежністю до різних юридичних систем.

Аналіз іспанських законодавчих документів засвідчив наявність у них термінологічних одиниць, що належать до юридичної терміносистеми в цілому:

asociación 1) об'єднання (загальноююридичний термін); 2) союз (міжнародне право); *estatuto* 1) статут (загальноююридичний термін); 2) постанова, закон (міжнародне право); *garantía* 1) гарантія, забезпечення (загальноююридичний термін); 2) поручництво, записка (цивільно-процесуальне право); *inmunidad* 1) привілей, перевага (загальноююридичний термін); 2) пільга, звільнення від податків, повинностей (цивільне право); *prescripción* 1) розпорядження (загальноююридичний термін); 2) закінчення строку за давністю (кримінальне право).

Зустрічаються також багатозначні терміни, в яких спостерігається одночасова приналежність до декількох мікросистем:

jurisdicción 1) юрисдикція, відомство (цивільне право, адміністративне право); 2) судова влада, право судити, судовий округ (цивільне право, кримінальне право); *jurisprudencia* 1) юриспруденція (міжнародне право, цивільне право); 2) законознавство, правознавство (цивільне право, адміністративне право); *justicia* 1) правосуддя, юстиція (цивільне право, адміністративне право); 2) суд, суддя, судова влада (кримінальне

право, цивільно-процесуальне право); 3) публічне покарання, страта (кримінальне право, кримінально-процесуальне право).

Наступну групу багатозначних термінів складають термінологічні одиниці, що характеризуються включенням кожного із значення до поняттєвої сфери єдиного комплексу мікросистем:

asamblea 1) асамблея, збори (міжнародне, цивільне право); 2) дума, зібрання (цивільне, адміністративне право); confederación 1) спілка (союз), конфедерація (міжнародне, цивільне, державне право); 2) федеративна держава, федерація, конфедерація (міжнародне, державне право); congreso 1) конгрес, з'їзд (міжнародне право, цивільне право); 2) національні збори, законодавчий орган (цивільне право, міжнародне право); consejo 1) рада, нарада (міжнародне, цивільне право); 2) суд (цивільне, цивільно-процесуальне право); presidio 1) каторжна в'язниця (кримінальне право, пенітенціарне право); 2) ув'язнені у каторжній тюрмі (кримінальне право, пенітенціарне право); prisión 1) тюремний заклад для відбування покарання до позбавлення волі (пенітенціарне право, кримінальне право); 2) ув'язнення (вид покарання) (кримінальне право, пенітенціарне право).

Необхідно зазначити, що у досліджуваних нами законодавчих текстах зустрічалися також терміни, які реалізують свою багатозначність всередині однієї мікросистеми: acusación 1) обвинувачення; обвинувальний акт, промова (кримінальне право); 2) обвинувач, прокурор (кримінальне право); arbitraje 1) арбітраж (цивільне право); 2) третейський суд (цивільне право); comodato 1) безпроцентна позика (цивільне право); 2) безоплатне користування майном (цивільне право); constitución 1) Конституція, головний закон (державне право); 2) заснування, закладення (державне право); penalidad 1) караність (кримінальне право); 2) покарання (кримінальне право); propiedad 1) власність, володіння (цивільне право); 2) право власності (цивільне право).

Отже, термін у середньому менше багатозначний, ніж звичайне слово, та відрізняється від решти слів своєю підвищеною смисловою точністю.

Оскільки існує полісемія терміна, його значення не може бути незалежним від ситуативного контексту. Таким чином, на використання того чи іншого терміна адресантом та адекватну інтерпретацію адресатом понять, виражених цими термінами, впливають як фізичний, так і прагматичний контексти, що являють собою матеріальний та нематеріальний елементи комунікативної ситуації.

Іншим важливим аспектом характеристики багатозначності є можливі шляхи розвитку поняттєвого змісту базової лексики.

Розширення поняттєвого змісту одиниць іспанської юридичної терміносистеми відбувається в результаті поглиблення змісту сигніфікатів та внаслідок зміни денотатів.

Ілюстрацією першого шляху, тобто поглиблення змісту сигніфікатів, можуть бути семантичні структури наступних термінів:

desistimiento 1) відмова однієї зі сторін від подальшої дії контракту, від права пред'явлення позову; 2) відмова однієї зі сторін від подальшого продовження судової справи або застосування певної міри покарання; 3) добровільна відмова від здійснення замисленого злочину чи від завершення початого;

proceso 1) процес; 2) кримінальна справа; preso 1) ув'язнений; 2) засуджений; culpabilidad 1) провина; 2) винність; agente 1) агент, тобто службовець різних державних або приватних установ; 2) виконавець злочину; asociación 1) артіль, товариство; 2) об'єднання, союз; 3) підприємство; gobierno 1) уряд; 2) правління; управління; 3) керівництво; 4) губернаторство; autonomía 1) автономія, самоврядування; 2) незалежність; corte 1) королівський двір, двір; 2) суд; declaración 1) оголошення, заява, декларація; 2) свідчення; deslinde 1) розмежування; 2) встановлення меж.

Наведені приклади підтверджують можливість розвитку системи значень терміна в межах поняттєвої сфери юридичної терміносистеми в цілому та його значення в одній мікросистемі.

Розвиток поняттєвого змісту терміна в результаті зміни денотатів також представлений в юридичній термінології:

denuncia 1) донос; 2) донос як документ (дія, результат дії – інструмент, завдяки якому реалізується дія); *arresto* 1) арешт; 2) арешт як вид покарання (дія, результат дії – вид покарання); *fallo* 1) частина вироку, в якій виноситься кінцеве рішення по справі; 2) кінцевий вирок по справі (частина – ціле, тобто синекдоха розширення); *ley* 1) закон; 2) законодавство; 3) право (як наука); *multa* 1) штраф; 2) штраф як вид покарання.

Латинська основа іспанської мови та великий вплив римського права на розвиток юридичної галузі знання у цілому та іспанської юридичної науки зокрема, створюють ще одне джерело полісемії, яке полягає у природному продовженні багатозначності одиниць латинської термінології. Наприклад, 2-е, 3-є та 4-е значення іспанського терміна *acción* (1) акція; 2) дія; 3) право позову; 4) позов) – успадковані ним від латинського *actio, onis*.

Для повної характеристики реалізації багатозначності необхідно враховувати також архаїчне значення терміна як ґрунт розвитку нового, що співвідноситься з поняттям сучасної науки: *galera* (історичні значення): 1) каторжні роботи на галерах; 2) тюремний заклад для утримування жінок, засуджених на ув'язнення; 3) спеціальна секція тюремного закладу; *forzado* (історичні значення): 1) каторжник на галерах; 2) каторжник; 3) особа, до якої застосовано примус.

Розширення поняттєвого змісту термінологічних одиниць спостерігається у словах, виникнення яких у мові безпосередньо пов'язане з потребами термінології:

criminalista 1) спеціаліст у сфері кримінального права; 2) адвокат, що має великий досвід у кримінальній юрисдикції; 3) спеціаліст з криміналістики; 4) спеціаліст у сфері наук кримінально-правового комплексу.

З іншого боку, розширення поняттєвого змісту терміноодиниць досягається за допомогою термінів, семантичною структурою яких є смислові модифікації, що реалізуються у руслі загальнолітературної мови:

mutilación 1) калічення, нівечення як кримінально карана дія; 2) навмисне калічення з метою ухилення від служби в армії;

lanzamiento 1) кидання; 2) виселення через суд; 3) позбавлення майна; *abigeo* 1) конокрад, 2) особа, яка скоїла злочин; *abogado* 1) адвокат; 2) захисник; 3) посередник; *abstención* 1) помірність; 2) самовідвід.

Така кількість (47 % з усіх проаналізованих термінів) багатозначних термінів у іспанській юридичній термінології може загрожувати створенню ефекту неоднозначності та незрозумілості у текстах законів, що взагалі суперечить цілям та завданням законодавчої підсистеми. Саме тому використання законодавцем того чи іншого терміна при створенні тексту закону виявляється прагматично зумовленим, оскільки для досягнення розуміння його думки адресатом, він повинен врахувати багатозначність терміна та створити для нього такий прагматичний контекст, щоб отримувач законодавчої інформації обов'язково інтерпретував її сутність адекватно задуму адресанта.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Круківська О. В., Круковський В. І.* Концепт, термін, дефініція і спеціалізований дискурс // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: Зб. наук. праць. – Вип. 24. – Київ, 2013. – С. 188-199. 2. *Лейчик В. М.* Терминоведение: Предмет, методы, структура. Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Ком книга, 2006. – 256 с. 3. *Дерді Е. Т.* Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Емма Тіберіївна Дерді. – К., 2003. – 21 с. 4. *Лотте Д. С.* Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики. – М.: АН СССР, 1961. – 158 с. 5. *Квитко И. С.* Термин в научном документе. – Львов: Вища школа, 1976. – 124 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *CC (1988).* Código Civil de España.– Madrid : JACARYAN, S.A. – 425 p.
2. *CE (1978).* Constitución española. – Madrid : Ed. Nacional. – 47 p.
3. *CP (1987).* Código Penal de España. – Madrid : JACARYAN, S.A. – 472 p.